

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ
"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

GÖÇ, SINIF VE ÖRGÜT: TÜRKİYE'DE İŞÇİ SENDİKALARI VE SURİYELİ GÖÇMEN İŞÇİLER

Dr. Öğr. Üyesi F. Bilge KAHRAMAN

Dr. Öğr. Üyesi Alter KAHRAMAN

Haziran/June (2023), Cilt/Vol: 25 Sayı/Num:1 Sayfa/Page: 97-121
ISSN: 2148-9874

Makalenin Geliş Tarihi/ Article Received: 22.08.2023

Makale Kabul Tarihi/Article Accepted: 29.08.2023

Makale Türü/ Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Makale İçin İletişim/Correspondence to: Dr. Öğr. Üyesi Fatma Bilge KAHRAMAN,
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
bcengiz@kmu.edu.tr

Atıf Önerisi/How to Cite: Kahraman, F. B. (2023). Göç, sınıf ve örgüt: Türkiye'de işçi sendikaları ve Suriyeli göçmen işçiler. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 25(1), 97-121.

GÖÇ, SINIF VE ÖRGÜT: TÜRKİYE’DE İŞÇİ SENDİKALARI VE SURIYELİ GÖÇMEN İŞÇİLER¹

Fatma Bilge KAHRAMAN²

Alter KAHRAMAN³

ÖZET

Bu makale Türkiye’de sendikaların Suriyeli göçmen işçilere yaklaşımını, göçmenlere yönelik faaliyetlerini, bunların kapsam ve niteliklerini incelemektedir. Çalışmada öncelikle sendika kavramı kısaca incelenmiş, doğuşundan bugüne ne gibi değişimler geçirdiğine değinilmiştir. Ardından sendika-göçmen işçi ilişkisini içeren literatüre değinilerek Türkiye’deki Suriyeli göçmen işçiler hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada ayrıca yarı-yapılandırılmış soru kâğıdı kullanılarak işçi sendikalarının konfederasyon düzeyindeki temsilcileri ve tekstil, inşaat, gıda, turizm işkollarında örgütlü sendikalardan yetkili kişiler ile mülakatlar yapılarak alandan bilgi toplanmıştır. Çalışma bazı sendikaların göçmen işçilerin sorunlarını gündeme aldıklarını, göçmenlere yönelik sınırlı da olsa bazı faaliyetlerde bulunmaya başladığını ortaya koymuştur. Bunun yanında Türkiye’de ilk defa dünyadaki benzer örneklerde rastlanıldığı şekilde sadece göçmenlere hitap eden ve göçmenlerin haklarını savunan ‘Göçmen Sendikası Girişimi’ adı altında bir sendikal oluşum ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Göçmen İşçiler, Sendikalar, Suriyeliler, Göçmen Sendikası

¹ Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik kurulu izin karar tarihi: 09.11.2022 ve sayı numarası: 07-2022/192.

² **Sorumlu yazar/Corresponding author:** Dr. Öğr. Üyesi Fatma Bilge KAHRAMAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bcengiz@kmu.edu.tr

³ Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü ORCID: 0000-0001-9995-6704

MIGRATION, CLASS, AND ORGANIZATION: TRADE UNIONS AND SYRIAN MIGRANT WORKERS IN TURKEY

ABSTRACT

This article examines the approach of trade unions towards Syrian migrant workers, their activities towards immigrants, and their scope and characteristics. The study begins by briefly examining the concept of unions and the changes they have undergone since their inception. The literature on the relationship between unions and migrant workers is then discussed, with a focus on Syrian migrant workers in Turkey. The study gathered information by conducting semi-structured interviews with representatives of trade unions at the confederation level and authorized personnel from unions organized in the textile, construction, food, and tourism sectors. The study revealed that some trade unions put the problems of migrant workers on their agendas and started to engage in some activities, albeit limited, towards immigrants. Moreover, a trade union organization named ‘Immigrant Union Initiative’ has emerged in Turkey, which, like similar organizations around the world, advocates for the rights of immigrants and is exclusively dedicated to their interests.

Keywords: International Migration, Migrant Workers, Trade Unions, Syrians, Immigrant Union

1.Giriş

Bu çalışma Türkiye’deki işçi sendikalarını Suriyeli göçmen işçilere yaklaşımını konu edinmektedir. Bilindiği üzere 2011 yılında Suriye’de başlayan çatışmalar ve sonrasındaki iç savaş neticesinde yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli Türkiye’ye göç etmiş ve işgücü piyasasında yer almaya başlamıştır. Türkiye’deki Suriyelilerin 2 milyonu çalışma çağındadır ve araştırmalar 650 bin ila 1,4 milyon arasındaki Suriyelinin fiili olarak çalışma hayatında yer aldığını ileri sürmektedir (Erdoğan, 2021: 80; Caro, 2020: 13; Erdoğan, 2018a: 25-26; Erdoğan, 2018b: 842; INGEV, 2017: 2-3). İşgücü piyasasındaki Suriyelilerin istihdam koşullarına yönelik çok sayıda araştırma olmasına rağmen çalışma hayatının önemli aktörlerinden biri olan işçi sendikalarının bu konuya ilişkin yaklaşımlarını, faaliyetlerini, planlarını konu alan araştırmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. İşçi sendikalarının Suriyeli işçilere ya da genel olarak göçmen işçilere yaklaşımı Türkiye göç literatüründe ihmal edilmiş bir konudur, bu konuya ilişkin literatür yeni yeni oluşmaya başlamıştır (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010; Cengiz, 2013, Danış, 2016; Erdoğan, 2018a; Erdoğan, 2018b; Erdoğan ve Şenses, 2015; Tilbe, 2020).

Bu bilgiler ışığında, bu çalışmanın amacı sendikaların düzenli ya da düzensiz olarak çalışma hayatında yer alan Suriyeli işçilere yönelik faaliyetlerinin bulunup bulunmadığını, bulunuyorsa bunların kapsam ve niteliklerini, bulunmuyorsa bunun nedenlerini incelemektir. Sendikaların göçmen işçilere yaklaşımını inceleyen önceki çalışmaların bulguları büyük ölçüde birbirleriyle uyumaktadır. Bu çalışmalar Suriyeli işçilerin ya da genel olarak göçmen işçilerin sendikaların gündeminde olmadığını, sendikaların göçmen işçilere yönelik herhangi bir faaliyetinin bulunmadığını ortaya çıkarmıştır (Gökbayrak ve Erdoğan, 2010; Cengiz, 2013; Erdoğan ve Şenses, 2015; Danış, 2016; Erdoğan, 2018a; Erdoğan, 2018b; Tilbe, 2020).

Bu çalışmanın aynı konuyu tekrar araştırma konusu yapma sebebi özellikle son iki yılda Türkiye’de ekonomik alanda yaşanan sorunların had safhaya çıkarak toplumda genel olarak göçmenlere özelde ise Suriyelilere yönelik tepkinin artması ve göçmen karşıtlığının daha görünür hale gelmesidir. Çalışmanın yapıldığı dönem Türkiye’nin ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Döviz kuru tarihi seviyelere ulaşarak, 1 Dolar 19 TL’yi aşmış, enflasyon resmi rakamlara göre %80’e ulaşmıştır. Ekonomik sıkıntıların yaşandığı böylesi dönemlerde ilk suçlanan gruplar genellikle göçmen grupları olmaktadır. Özellikle Koronavirüs pandemisi sonrasında Türkçe’nin kullanıldığı sosyal medyada aralarında siyasilerin de bulunduğu pek çok kişinin ve grubun göçmenlere karşı olumsuz söylemler içinde olduğu görülmektedir. Bu kişiler Türkiye’deki göçmenlerin özellikle Suriyelilerin geri gönderilmesini talep etmektedir. Bu çalışmanın amacı böylesi bir sosyal ve ekonomik ortamda işçi sınıfının temel temsilcileri olan sendikaların göçmen işçilere ve özel olarak Suriyeli işçilere olan yaklaşımını önceki araştırmaların bulguları ile karşılaştırarak hangi yönde değiştiğini araştırmaktır.

Bu amaçla, konuyla ilgili literatür taranmış, ilgili kaynaklara ve istatistiklere ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra kısıtlı bir örnekleme sahip olmakla birlikte, nitel araştırma teknikleri kullanılarak belirli sektörlerde örgütlü işçi sendikalarının temsilcileri ile görüşülmüş, konuya ilişkin alandan bilgi toplanmıştır. Araştırmanın sonuçları göçmenlere yönelik karşıtlığın yüksek olduğu böyle bir dönemde bazı sendikaların göçmen işçilerin sorunlarını gündeme aldıklarını, göçmenlere yönelik sınırlı da olsa bazı faaliyetlerde bulunmaya başladığını ve bunlara ek olarak doğrudan göçmenlerin haklarını savunma amacıyla kurulmuş yeni bir göçmen sendikası hareketinin geliştiğini ortaya koymuştur.

2.Örgüt Olarak Sendikalar

Sendikalar kapitalizmin doğuşuyla birlikte -bazı görüşlere göre kapitalist sistemin yarattığı koşullar sonucunda bir gereklilik olarak- ortaya çıkmış modern, sanayi toplumuna özgü örgütlerdir. Tarihsel süreçte sendikalar için farklı tanımlamalar yapılmış, sendikaların işlevleri bu tanımlar etrafında biçimlenmiştir (Müftüoğlu, 2007: 117; Güler, 2016: 17). Bunlar içinde en çok referans verilen tanımlamalardan biri Sidney ve Beatrice Webb’e aittir. Webb (2011: 101) sendikayı “ücretlilerin istihdam koşullarının korunması veya geliştirilmesi amacıyla güden devamlı birlikler” olarak tanımlamaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere Webb sendikaları sadece üyelerinin çıkarlarını savunan sınırlı işleve sahip örgütler olarak betimlemektedir. Ancak bazı görüşler sendikaların ücret savunuculuğunun ötesinde bir işlevi olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşlerden en önemlisi kuşkusuz Marks’a (ve Marksist düşünürlere) aittir. Marx’a göre sendikaların temel amacı işçilerin ücretlerinin ve çalışma sürelerinin, daha genel ifadeyle, çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Bu amaçlara ek olarak sendikalar kendilerini tüm işçi sınıfının savunucuları ve temsilcileri olarak görmeli ve buna göre davranmalıdır. Böyle bir misyon edinildiğinde sendikalar, kendilerine üye olmayan ücretli kesimi de temsil ederler ve tüm işçilerin çıkarlarını dikkate alırlar (Marx ve Engels, 2003: 76-77). Dolayısıyla Marksist anlayışta sendikalar sınıf temelli örgütler olarak kabul edilir ve sendikaların göçmen-yerli işçi ayrımı yapmadan tüm işçi sınıfının çıkarları için mücadele etmesi beklenir. Bu çalışmada sendika kavramı kullanılırken esas olarak kastedilen Marksist anlamdaki sınıf sendikacılığıdır.

İşçilerin hak ve çıkarlarını korumak için örgütler etrafında bir araya gelmesi 19. yüzyıla kadar uzanır ve bu yüzyıldaki işçi hareketleri büyük ölçüde uluslararası bir yöne sahiptir (Munck, 2003: 164). Örneğin 1864 yılında kurulan ve uluslararası örgütlü mücadelenin ilk uygulamasını oluşturan I. Enternasyonal ulus-ötesi bir örgütlenme tipini yansıtır ve sınıf temelli sendikal anlayışa sahiptir (Erdoğan, 2006: 166-167). I. Enternasyonal 1858-1861 yılları arasında İngiltere’de inşaat işçilerinin greve gitmesinin ardından, işverenlerin işe Avrupa’nın diğer ülkelerinden getirdikleri işçilerle devam etmesi üzerine işçiler arasında uluslararası düzeyde bir dayanışma kurma gerekliliğinin görülmesiyle kurulmuştur (Erdoğan, 2006: 164). Bu birlik 1868 yılından sonra yapılan birçok grevde farklı ülkelerdeki grevci işçilere yardım toplayarak ve grev kırıcıların ithalini engelleyerek (Erdoğan, 2006:

166-167) uluslararası ve sınıf temelli bir dayanışma örneği sergilemiştir. I. Enternasyonal’in henüz ulusal düzeyde sendikal örgütlenmenin olmadığı yıllarda gerçekleştiğinin altı çizilmelidir (Erdoğan, 2006: 75). I. Enternasyonal’in kurulduğu tarih olan 1864’te, ilk sendikal hareketlerin görüldüğü İngiltere de dahil olmak üzere hiçbir Avrupa ülkesinde ulusal sendikalar kurulmamıştır (Dreyfus, 2000 aktaran Erdoğan, 2006: 75). Bu tarihsel süreci sendikaların sınıf temelli oluşumlar olarak ortaya çıktığının bir göstergesi olarak değerlendirebiliriz.

Emek enternasyonalizmi geleneğinin ilk örneğini oluşturan I. Enternasyonal 1876’da örgüt içindeki kişisel ve politik karışıklıklar yüzünden dağılmış olsa da 1889’da kurulan ve I. Dünya Savaşına kadar ayakta kalabilen II. Enternasyonal, 1919 yılında Moskova’da kurulan III. Enternasyonal ve II. Dünya Savaşından sonra kurulmuş olan Sosyalist Enternasyonal (Işıklı, 2000: 215) uluslararası dayanışmanın sergilendiği sendikal hareketlerdir. Bu örnekler, bu dönemdeki emek hareketlerinin uluslararası yöne sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle van Holthoon ve Linden (1988: vii) 1830 ile 1940 yılları arasındaki dönemi işçi sınıfı enternasyonalizminin ana dönemi olarak tanımlar ve II. Dünya Savaşından sonra sendikal mücadeleler açısından böylesi enternasyonal hareketlerden geriye bir şey kalmadığını ifade eder. Dolayısıyla bu ilk dönem göçmen işçi-yerli işçi haklarının beraber savunulduğu, birlikte mücadele örneklerinin görüldüğü bir dönem olarak nitelendirilebilir (Erdoğan, 2018b: 839).

20. yüzyıla gelindiğinde, işçi hareketlerinde ulus-devletçi eğilimler ön plana çıkmaya başlamıştır. İşçi sınıfının enternasyonalist bakıştan uzaklaşmasının ve ulusallaşmasının en önemli etkenlerinden/nedenlerinden biri 19. yüzyılın sonunda hızla yükselen ulus-devletlerdir (Munck, 2003: 164-167). Pennix ve Roosblad (2000: 2-3) ulus devletlerin oluşumunun işverenler ve işçiler arasındaki ilişkiyi temelden değiştirdiğini vurgulayarak ulus-devlet yapılanmasının, işçi ve işverenlerin örgütlenmesinde baskın çerçeve haline geldiğini ileri sürmektedir. Bu yapılanma içerisinde vatandaşlık, başka bir deyişle ulusal topluluğun meşru üyeliği, yabancılar ve göçmenler ile vatandaş yerlileri kesin bir şekilde ayırır. Bunun sonucunda da hem ulus-devlet, hem de işçi örgütlenmeleri içinde yabancıların/göçmenlerin durumu bir anomali haline gelir (Pennix ve Roosblad, 2000: 2-3). Ulus-devlet ve bunun beraberinde getirdiği milli kimlikler yeri işçi-göçmen işçi ayrımını olağanlaştırmakta ve birlikte hareket etmeyi güçleştirmektedir. 20. yüzyılda vatandaşlık kavramına verilen öncelik enternasyonalist söylemi pek çok durumda gölgede bırakmış, Avrupa’da sendikalar ulus-devlet içerisindeki yerli işçilerin ihtiyaçlarını önceleyerek göçmen işçilere yönelik kısıtlayıcı yaklaşımlar izlemiştir (Erdoğan, 2018b: 839).

20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyıl ise sendikal mücadele açısından farklı hareketlerin gözlemlendiği bir dönem olarak ele alınabilir. İçinde bulunduğumuz bu yüzyılda öne çıkan bir mücadele yapısına işaret eden sosyal hareket sendikacılığı, yeni ve alternatif bir örgütlenme modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece üyelerine hizmet götüren geleneksel sendikacılık anlayışından farklı

olarak sosyal hareket sendikacılığı, işçi sınıfını çalışanıyla, işsiziyle ve onların aileleriyle bir bütün olarak örgütlenme iddiasındadır. Bu kapsamda enformel sektör çalışanlarını, mevsimlik çalışanları, yarı zamanlı veya geçici işlerde çalışanları, ev kadınlarını, göçmenleri, işsizleri de örgütlü mücadeleye yönelten bir anlayışa sahiptir. Arjantin, Brezilya, Bolivya, Güney Afrika, Güney Kore, Filipinler, Fransa, İtalya, ABD gibi farklı gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerde örneklerini gördüğümüz sosyal hareket sendikacılığı (Gürler, 2011), 21. yüzyılda son derece heterojen hale gelen işçi sınıfını örgütlenme konusunda önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu makalenin odak noktasını oluşturan göçmen işçi-sendika ilişkisi kapsamında sosyal hareket sendikacılığının yerli-göçmen işçi ayrımı yapmadan işçi sınıfı adına mücadele yürüten önemli bir sendikal yaklaşım olduğu belirtilmelidir.

Özetle, sendikalar ulus-ötesi bir anlayışla, sınıf temelli mücadele için kurulmuş ancak zaman içerisinde -modern toplumun tüm diğer örgütleri gibi- toplumsal, siyasal, ekonomik gelişmelere paralel olarak değişmişlerdir ve değişmeye devam etmektedirler. Bu değişim içerisinde sendikaların göçmen işçilere yaklaşımının da, ulus-devlet içindeki sendikaların tarihsel gelişimi, ulus-devletlerin tutumları ve göç politikaları gibi etkenlere göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Sendikaların göçmen işçilere olan bakışı, yaklaşımı, faaliyetleri, bir sonraki başlıkta ele alınmıştır.

3.Sendikalar ve Göçmen İşçiler

Sendikaların temel amacı işçilerin bireysel ve toplu çıkarlarını korumaktır. Bu doğrultuda mümkün olduğu kadar çok işçiyi temsil etmenin sendikaların amaçlarına uygun olduğu açıktır. Bu nedenle göçmen işçilerin de sendikalar içerisinde temsil edilmesi ve onların da hak ve çıkarlarının korunması gerekir. Ancak aşağıda tartıştığımız çeşitli nedenlerden ötürü bu durum her zaman gerçekleşemez (Penninx ve Roosblad, 2000: 3-4), fiili durumda sendikalar ile göçmenler arasında ciddi mesafeler bulunabilir.

Literatürde tartışıldığı üzere sendikalar ve göçmenler arasındaki mesafenin farklı nedenleri vardır. Bu nedenlerin bir kısmı sendikaların kendisinden kaynaklanırken, bir kısmı da göçmenlerin kendisinden ve hukuki altyapıdan kaynaklanabilir. Castles ve Kosack (1973: 118-127), ‘Batı Avrupa Göçmen İşçiler ve Sınıf Yapısı’ (Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe) adlı çalışmalarında sendikaların göçmen işçileri örgütlemesinin önündeki engelleri; göçmen işçilere yönelik var olan hasmane tutum, işçilerin dil problemi, kültürel geçmişleri, amaçları, nitelikleri, yasal durumları ve bölünmüş işgücü piyasaları olmak üzere 7 başlık altında toplamıştır. Bilindiği üzere, arz talep dengesi dolayısıyla, istihdam piyasasındaki işçi sayısının sınırlı olması işçiler açısından daha yüksek ücretler daha iyi ve çalışma koşulları için işverenlere karşı bir silah olarak kabul edilir. Bunun tersi -işçi sayısının çoğalması- durumunda ücretlerin düşeceği ön görülür. Göçmenler mevcut işgücüne ek olarak dahil olduğu için, yerli işçiler nazarında ücretlerin düşmesi ve çalışma koşullarının kötüleşmesinin nedeni olarak görülebilir. Bu nedenle yerli işçiler ve onların temsilcileri olan sendikalar, göçmen işçilere karşı hasmane bir tutum içerisinde olabilir. Ayrıca göçmenlerin hedef

ülkenin dilini bilmemesi diğer işçilerle ve sendikalarla iletişim kurmalarını engeller. Buna ek olarak göçmenlerin köken ülkelerinde sendikal örgütlenme içinde bulunmamaları veya böyle bir geleneğe sahip olmamaları ya da göçmenlerin hedef ülkeyi geçici çalışma ortamı olarak görmeleri de onları sendikalardan uzaklaştırabilir. Göçmenlerin yasal konumları da bir diğer belirleyicidir. Göçmen işçinin hedef ülkede ve/veya hedef ülkenin işgücü piyasasında düzensiz olarak bulunması, sendikaların göçmenlere, göçmenlerin de sendikalara ulaşması önünde engel teşkil edebilir. Ayrıca işgücü piyasasının tabakalı yapısı içerisinde göçmenler büyük ölçüde kayıtsız ve güvencesiz olarak, en ağır şartlardaki işlerde çalışır. Bu tabakalı yapıda sendikaların büyük ölçüde kayıtlı işyerlerinde örgütlü olmaları, göçmenlere ulaşmalarını güçleştirir.

Pennix ve Roosblad (2000: 13-16) ise Avrupa’da Sendikalar, Göç ve Göçmenler 1960-1993 (Trade Unions, Immigration and Immigrants in Europe 1960-1993) adlı çalışmalarında sendikalar ile göçmen işçiler arasındaki ilişkiyi belirleyen dört ana değişken tanımlamıştır. Birincisi sendikaların toplum içerisinde ve ulusal karar alma süreçlerinde sahip oldukları güçtür. Hükümet ve işveren birliklerinin politikalarını etkileme gücü, sendikaların gücü ile doğrudan alakalıdır. İkinci faktör grubu, ekonomiyi ve işgücü piyasası koşullarını içerir. Ulusal işgücü arzının bol olduğu zamanlarda sendikalar göçmen işçilerin işe alınmasına karşı çıkabilir. İşgücü kıtlığı zamanlarında sendikalar işbirliğine daha istekli olacaktırlar. Üçüncü faktör göçmenlere ve göçe yönelik sendika politikaları, toplumdaki hâkim söylem, kurumsal düzenlemeler, mevzuat gibi sosyal yönlerle ilgilidir. Sendikaların göçmen işçilere yaklaşımını etkileyen son faktör ise göçmenlerin etnik, dini, kültürel özellikleri ile yerel halkın göçmenlere yönelik tutumunu içermektedir. Sendikalar kültürel olarak yerli nüfusa benzer olan gruplara, diğer gruplara nazaran daha kapsayıcı politikalarla yaklaşabilir. Göçmenlerin eğitim düzeyleri, köken ülkedeki sendikalaşma deneyimleri gibi özellikleri de hedef ülkedeki sendikalaşma eğilimlerinde belirleyici olabilmektedir.

Sendikaların göçmen işçilere yaklaşımını belirleyen bir başka unsur da sendika türü/tipi⁴ olarak karşımıza çıkmaktadır. Berber-Agtaş vd. (2007: 127-144) yaptıkları karşılaştırmalı çalışmada İspanya, Almanya ve Güney Kore’deki sendikaları inceleyerek sosyal hareket sendikacılığı ve sendikalizmi benimseyen sendikaların, diğerlerine göre (siyasi sendikacılık, sosyal diyalog sendikacılığı ve korporatist sendikacılık) göçmen işçileri örgütlemeye daha eğilimli ve istekli olduklarını saptamıştır. Bu tespit aynı ülke sınırları içerisinde neden bazı sendikaların göçmen işçileri örgütlediği ve diğerlerinin neden göçmenlere yönelik dışlayıcı veya kayıtsız bir tavır sergilediğini anlamamıza yardımcı olabilir.

⁴ Sendika türü ile belirli konulardaki stratejileri ve politikaları nedeniyle birbirinden ayrılan farklı sendikal faaliyet tarzları kastedilmektedir. Farklı sendika türlerinin belirli özellikleri şu şekilde sınıflandırılabilir: hedeflere nasıl ulaşılacağına ilişkin stratejiler; siyasi ve ekonomik sisteme meydan okumak; uluslararası alana katılım ve enternasyonalist bir duruş, siyasi partilerle ilişkiler; faaliyetlerin kapsamı ve tarzı, ekonomik ve sosyal/politik hedeflere verilen önem ve üyelerin nasıl organize edileceği, kimin organize edileceğidir (Berber-Agtaş vd., 2007: 8-9).

Burada özellikle sosyal hareket sendikacılığı anlayışını benimseyen sendikaların göçmenleri örgütlenme ya da onlara bazı hizmetler sunma konusunda son derece aktif ve başarılı olduğunun altı çizilmelidir. Örneğin Güney Kore’de düzensiz göçmen işçiler tarafından kurulan Göçmen Sendikası (Migrant Trade Union - MTU) düzensiz göçmen işçilerin sınır dışı edilmesini önlemeyi ve bütün göçmenlerin yasallaşmasını sağlamayı amaç edinmiştir⁵. İspanya’da kurulan İşçilerin Komisyonları (The Workers’ Commissions - CC.OO) ve İşçilerin Genel Birliği (The General Union of Workers - UGT)’nin göç ofisleri bulunmaktadır ve düzen göçmenleri yasal üye yapamamasalar da onlara oturma ve çalışma izni alma, vatandaşlığa geçme gibi konularda hukuki destek sağlamakta, dil ve mesleki eğitim kursları sunmaktadırlar (Berber-Agtas, 2007). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD) işçi merkezleri (worker center) göçmen işçilerin ekonomik koşullarını iyileştirmek, işyerlerinde hak ihlallerini düzeltmek, göçmen işçilere hukuki destekte bulunmak gibi bir takım faaliyetler yürütmektedir (Milkman, 2011: 367).

Sendikalar ve göçmen işçiler arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalar göçmenlerin örgütlenme konusunda farklı dezavantajlarının olduğunu göstermiştir. Ancak son dönemde örneklerini gördüğümüz sosyal hareket sendikacılığının, geleneksel sendikaların örgütlediği kayıtlı, güvenceli işçiler dışındaki gruplara yönelerek düzensiz göçmen işçilerin dahi örgütlenebileceğini ya da en azından sendikaların onlar için bazı faaliyetler yürütebileceğini göstermesi son derece önemlidir.

4. Türkiye İşgücü Piyasasındaki Suriyeli İşçiler

Türkiye’nin 1990’lı yıllardan bu yana yabancı göçü ile karşılaştığı ve o yıllardan bu yana düzenli ve düzensiz göçler, transit göçler, sığınma hareketleri gibi farklı göç hareketleri için hedef ülke olduğu bilinmektedir (Erder, 2010: 43-44). 2011 yılında Suriye’deki iç savaş nedeniyle başlayan ve Suriye’den Türkiye’ye yönelen zorunlu göç dalgası bu hareketler içerisinde en güncel olanlarından biridir. Suriyeliler, başlangıçta belirli bir süre misafir edilecek göçmen grupları olarak görülmüş ve konuyla ilgili tüm resmi faaliyetler/çalışmalar geçicilik üzerine inşa edilmiştir. Ancak Suriyeli göçmenlerin Türkiye’deki varlığı 10 yılı aşmış durumdadır ve bazı araştırmacılar Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olduğunu ileri sürmektedir (Erdoğan, 2021: 226). Suriye göçü geçicilik-kalıcılık açısından henüz sonucunu bilmediğimiz bir göç dalgası olsa da en azından bir kısım Suriyelinin Türkiye’de kalıcı olacağı kolaylıkla öngörülebilir ve bu nedenle Suriyelileri artık Türkiye toplumunun bir parçası olarak düşünmek yanlış olmayacaktır.

Suriye’den Türkiye’ye doğru yaşanan zorunlu kitlesel göç Türkiye göç tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Örneğin Danış (2016b: 9-10) Suriye göçünün Türkiye’nin göç politikaları ve Türkiye’ye yönelik göç hareketleri açısından bir eşik olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Suriyelilerin

⁵ MTU 2005 yılında Güney Kore’de göçmen işçileri tarafından kurulan ve kurulduğunda yasal statüsü bulunmayan bir sendikadır. Zaman içerisinde Güney Kore ulusal mahkemesi MTU’nun yasal bir sendika olduğuna hükmetse de, Kore hükümeti sendikayı tanımamaktadır. Buna rağmen MTU aktif ve işlevsel bir sendikadır (Berber-Agtas vd., 2007: 88).

Türkiye’ye girişi konusunda uygulanan açık kapı ve olumlu kabul politikası tarihsel süreçte *-Türk soylu gruplar dışında-* kimseye uygulanmamıştır. Ayrıca Türkiye’nin böylesine kitlesel bir göçü ilk defa deneyimlediğinin de altı çizilmelidir. Daha önce ev sahipliği yapılan göçmen gruplarından hiçbiri niceliksel olarak bu boyutta değildir.

Göç İdaresi Başkanlığı’nın (GİB) yayınladığı istatistiklere göre Mart 2023 tarihi itibariyle 3.435.298 Suriyeli Geçici Koruma statüsü ile, 96.014 Suriyeli de ikamet izni ile Türkiye’de yaşamaktadır (GİB, 2023a; GİB, 2023b). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin 1.979.404’i 15-64 yaş aralığında, başka bir deyişle çalışma çağındadır (GİB, 2023a). Bu rakamlar Suriyelilerin %57’sinin çalışma çağında olduğunu göstermektedir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin küçük bir bölümü Geçici Barınma Merkezi olarak adlandırılan kamplarda bulunmaktadır. Bugün kamplarda barınan Suriyeli sayısı 65.658’dir. Dolayısıyla Suriyeli nüfusun %98’i şehirlerde yerliler ve diğer göçmen grupları ile beraber yaşamaktadır. Suriyelilerin en fazla bulunduğu ilk 5 şehir; İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana’dır.

Belanger ve Saraçoğlu (2020: 414) Suriyelilerin (ya da genel anlamda sığınmacıların) kamplarda ya da kamp dışı alanlarda yaşamalarının işgücü piyasası açısından farklı sonuçlar ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Sığınmacıların kamp alanlarında barındırılması, onları işgücü piyasasından uzak tutmayı amaçlarken, kamp alanları dışındaki yerleşik Suriyeliler istihdam piyasasına ucuz işgücü olarak dahil olmaktadır. Türkiye’de de Suriyeliler büyük ölçüde kamp dışı alanlarda yaşamakta ve düşük ücretlerle istihdam edilmektedir. Belanger ve Saraçoğlu’nun (2020) bu vurgusu Türkiye örneği için oldukça yerinde bir tespittir.

Savaş nedeniyle zorunlu-kitlesel göç ile Türkiye’ye göç eden Suriyeliler 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Geçici Koruma altına alınmış ve bu şekilde Suriyelilere ‘geçici’ de olsa, hem yasal bir statü verilmiş hem de bu statü ile Suriyelilerin eğitim, sağlık gibi bazı temel hizmetlerden yararlanmaları mümkün hale gelmiştir⁶. Ancak geçici koruma statüsü, Suriyelilere yasal olarak çalışma hakkı vermemektir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasında yasal olarak çalışmaları için, öncesinde çalışma izni almaları gerekmektedir. Türkiye’de çalışma izni alma yetkisi ise büyük ölçüde işverenin elindedir⁷. Bir işyerinde işverene bağlı olarak çalışan göçmenler çalışma izni alma konusunda son derece pasif bir konumdadırlar, mevcut sistem içerisinde çalışma izni alma sürecinde bir aktör olarak yer almazlar (Cengiz, 2020: 271-272).

⁶ Burada Suriyelilerin yasal olarak eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanabildiklerini ancak uygulamada meydana çıkan pek çok aksaklık nedeniyle bu hizmetlere istedikleri her zaman ulaşamadıklarını belirtmek gerekir (Akbaş-Demirel, 2018: 253; Ineli-Ciğer, 2017: 559-531; Sert, 2016: 282).

⁷ Türkiye’de çalışma izni bir işyeri üzerinden yapılır. Buna göre göçmenler ya kendi işlerini kurarak o işyerinde çalışmak üzere çalışma izni başvurusu yapmalı ya da bir işverene bağlı olarak çalışmalıdır. Bu çalışma şeklinde izinle ilgili tüm prosedür işveren tarafından yürütülür. Türkiye’ye çalışma amacıyla gelen göçmenlerin büyük bir kısmının da bir işverene bağlı olarak çalıştığını tahmin etmek zor değildir (Cengiz, 2020: 271-272)

Çalışma izni alma sürecinin büyük ölçüde işverenin kontrolünde olmasının önemli sonuçlarından biri, çalışma izni sayısının düşük olmasıdır. 2021 yılında toplam 168.103 çalışma izni verilmiştir. Bu çalışma izinlerinden 91.500’ünü Suriyelilere verilen izinler oluşturmaktadır. Burada yaklaşık 2 milyon çalışma çağında Suriyeli olduğunu, araştırmaların 650 bin ila 1 milyon arasında Suriyelinin çalıştığını ortaya koyduğunu tekrar hatırlatmak gerekir. Bütün bu tablo bize Suriyelilerin büyük oranda, çalışma izni almadan, düzensiz bir şekilde işgücü piyasasında yer aldığını açıkça göstermektedir.

Türkiye işgücü piyasasında yer alan Suriyelilerin çalışma koşullarını ortaya koyan çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar Suriyelilerin tarım, tekstil, imalat, inşaat gibi sektörlerde kayıt dışı olarak, düşük ücretler karşılığında uzun saatler ve yoğun bir iş temposuyla çalıştığını ortaya koymaktadır (Çınar, 2018: 128-134; Dedeoğlu, 2018: 50-53; Mutlu vd. 2018: 81-83; Saraçoğlu ve Belanger, 2020: 310-311). Saraçoğlu ve Belanger (2020: 319) işgücü piyasasında yer alan Suriyelilerin emek gücü değerinin Türkiye’deki asgari yeniden üretim koşulları üzerinden değil, Suriye’deki savaş koşulları üzerinden tarif edildiğini bunun da sömürü oranının daha da artırılması anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

Suriye göçünün başlangıcından bu yana geçen 10 yılı aşkın süre içinde Suriyeli göçmenlerin Türkiye işgücü piyasasının bir parçası haline geldiği açıktır. Bu koşullar altında işgücü piyasasının önemli aktörlerinden biri olan işçi sendikalarının göçmen işçilere olan yaklaşımının nasıl olduğu ve nasıl değişip dönüştüğü son derece önemlidir. Çalışmanın bundan sonraki bölümü Türkiye’deki sendikaların göçmen işçilere yaklaşımını ele almakta ve bu konuyla ilgili yapılan alan araştırması bulgularına yer vermektedir.

5. Türkiye’deki Sendikaların Suriyeli İşçilere Yaklaşımı

Türkiye’de sendikal haklar, Batılı ülkelerdeki gelişme çizgisinden farklı olarak mücadeleler sonucu kazanılmamış, siyasal iktidarlarca kademeli olarak verilmiştir (Çelik, 2006: 41-42; Mahiroğulları, 2003: 2). Bu nedenle Türkiye’deki sendikacılığın gelişmesinde, kuralları belirleyen olarak ‘yasa koyucuların’ önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Türkiye’de sendikacılık hareketi inişli çıkışlı bir tarihe sahiptir. 1960-1980’li yıllar arası sendikacılığın altın yılları olarak tarif edilirken 1980 sonrası, sendikaların tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de güç kaybetmeye başladığı yıllar olmuş, üye sayıları azalmış ve örgütlendikleri alanlar hızla daralmıştır.

Türkiye’de sendikalar -yasadaki tanım gereğince⁸- işkolu esasına göre örgütlenmiş birliklerdir (Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 6356, 2/ğ). Ulusal düzeyde faaliyetlerini sürdüren

⁸ 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu sendikayı; “işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar” olarak tanımlamaktadır.

sendikalar 7 konfederasyon altında örgütlenmiştir⁹. Ayrıca herhangi bir konfederasyona bağlı olmayan bağımsız sendikalar da mevcuttur. Ancak bu çalışma, saha araştırmasını en fazla üyeye sahip 3 konfederasyon ve bu 3 konfederasyona bağlı sendikalarla sınırlandırmıştır. Ayrıca 2021 yılında kurulan ve yasal zemine sahip olmamakla beraber göçmen işçilere yönelik faaliyetlerde bulunan ‘Göçmen Sendikası Girişimi’ de araştırmanın kapsamına alınmıştır. Araştırmaya dahil ettiğimiz konfederasyonlardan ilki olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) 1952 yılında kurulmuştur ve 34 sendikaya bağlı 1.256.438 üye ile en fazla üye ve sendikaya sahip işçi konfederasyonudur (CSGB, 2022). TÜRK-İŞ büyük ölçüde üyelerinin müşterek çıkarlarına yoğunlaşan ve büyük ölçüde Amerikan sendikacılığı ile özdeşleşen pragmatik bir sendikacılık anlayışına sahiptir (Mahiroğulları, 2003: 11; Işıklı, 2005: 494). Amerika Birleşik Devletleri’nden çeşitli sendikacıların TÜRK-İŞ kuruluşuna sunduğu katkıların bu tip sendikacılık anlayışının benimsenmesinde önemli bir yeri vardır (Işıklı, 2005: 494; Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 326-328). 1967 yılında kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (DİSK) 22 üye sendikası ve 222.823 üye işçisi bulunmaktadır (CSGB, 2022). DİSK TÜRK-İŞ’in pragmatik sendikacılık anlayışından farklı olarak ‘sınıf sendikacılığı’ anlayışını benimsemiştir (Mahiroğulları, 2003: 11). Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) ise 1976 yılında kurulmuştur ve 21 üye sendikaya bağlı toplam 723.811 üye işçisi bulunmaktadır (CSGB, 2022).

Son olarak, araştırmaya dahil ettiğimiz Göçmen Sendikası Girişimi (GSG) hakkında da bilgi vermek gerekir. GSG göçmenlerle birlikte örgütlü mücadele geliştirmek için 2021 yılı Kasım ayında kurulmuştur. Yasal bir zemine sahip olmamakla beraber, faaliyetleri ve göçmenlere odaklanması açısından bu araştırma için önemli bir örgütlenme örneğidir. Yalnızca üyelerinin hak ve çıkarlarına odaklanan klasik sendikal anlayıştan farklı olarak, kurucularının ifadelerine göre meslek ya da işkolu ayrımı gözetmeksizin tüm göçmen işçilere hitap etmeyi hedefleyen, göçmen işçileri örgütleme ve göçmenlere yönelik faaliyetlerde bulunma çabası içinde olan bir oluşumdur (Görüşme 13, GSG).

Bu çalışma yukarıda kısaca bilgi verilen 3 işçi sendikası konfederasyonunun, bu konfederasyonlara üye sendikaların ve yeni kurulan Göçmen Sendikası Girişimi’nin Türkiye işgücü piyasasında çalışan Suriyeli göçmen işçilere yaklaşımını incelemektedir. Türkiye’de sendikaların göçmen işçilere ya da özelde Suriyeli işçilere olan yaklaşımını inceleyen farklı çalışmalar mevcuttur. Daha önce farklı tarihlerde Gökbayrak ve Erdoğan (2010), Cengiz (2013), Erdoğan ve Şenses (2015), Danış (2016), Erdoğan (2018a), Erdoğan (2018b), Tilbe (2020) bu konuyu incelemiş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu çalışmaların ulaştığı temel bulgu göçmen işçilerin Türkiye’deki sendikaların gündeminde olmayışı ve göçmenlerin sendikalarca görmezden gelindiğidir. Göçmen işçiler sendikaların gündeminde değildir ve sendikaların göçmenlere yönelik sürdürdükleri herhangi bir

⁹ Bu konfederasyonlar; TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, Tüm-iş, Ülkem-iş, Anadolu-iş ve Yeniden Misk’tir.

faaliyetleri de bulunmamaktadır. Bazı çalışmalar sendikacıların göçmen işçilere karşı olumsuz tutumlar içinde olduğunu da göstermiştir (Cengiz, 2013: 100).

Bu çalışmanın aynı konuyu tekrar araştırma konusu yapma sebebi özellikle son iki yılda Türkiye’de ekonomik alanda yaşanan sorunların had safhaya çıkmasıdır. Çalışmanın yapıldığı dönem Türkiye’nin ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Döviz kuru tarihi seviyeleri aşmış, enflasyon resmi rakamlara göre %80’e ulaşmıştır. Bu tablo karşısında asgari ücret ve genel olarak işçi ücretleri -farklı tarihlerde çeşitli “iyileştirmeler” yapılmasına rağmen- enflasyon ve döviz krizi karşısında erimiştir. Ekonomik sıkıntıların yaşandığı böylesi dönemlerde ilk suçlanan gruplar genellikle göçmen grupları olmaktadır. Sosyal medyada aralarında siyasilerin de bulunduğu pek çok kişi ve grubun göçmenlere karşı olumsuz söylemler içinde olduğu görülmektedir. Bu kişiler Türkiye’deki göçmenlerin özellikle Suriyelilerin ülkelerine geri gönderilmesini talep etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durum ekonomik kriz dönemlerinde sergilenen alışlagelmiş bir tepkidir. Bu çalışmanın amacı böylesi bir ortamda işçi sınıfının temel temsilcileri olan sendikaların göçmen işçilere ve özel olarak Suriyeli işçilere olan yaklaşımının değişip değişmediğini araştırmaktır.

5.1. Yöntem ve Saha Araştırması

İşçi sendikalarının göçmen işçilere yaklaşımını incelemeyi amaçlayan bu araştırmada metodolojik olarak niteliksel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Görüşme tekniği kullanılarak konfederasyon düzeyinde 2, sendika genel merkez ve sendika şubeleri düzeyinde 10 görüşme yapılmıştır. Ayrıca bu alanda yeni kurulmuş bir sendika olan ‘Göçmen Girişimi Sendikası’ ile de görüşülmüş, sonuç olarak toplamda 13 görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde yarı-yapılandırılmış soru kâğıdı kullanılmıştır. Alan araştırması için görüşme yapılacak sendikacılar belirlenirken Suriyelilerin en fazla çalıştığı sektörler göz önüne alınmıştır. Buna göre Dokuma, Hazır Giyim ve Deri, Gıda Sanayi, Konaklama ve Eğlence İşleri, İnşaat iş kollarında örgütlü TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ’e üye sendikaların genel başkanları, genel sekreterleri, şube başkanları, araştırma uzmanları ile 30 ila 90 dakika süren görüşmeler yapılmıştır¹⁰. Başlangıçta belirlenen sektörlerden biri olmamasına rağmen, görüşmeler sırasında alınan tavsiyeler üzerine DİSK’e bağlı Birleşik Metal İş sendikasıyla bir uzman ile de görüşülmüştür. Görüşmeler 15 Kasım - 30 Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin 8’i yüz yüze 5 tanesi ise çevirim içi (online) olarak yapılmıştır¹¹. 9 görüşmede görüşmecilerin rızası alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış, 4 görüşmede ise not tutulmuştur. Bu

¹⁰ DİSK’e bağlı Dev Yapı - İş, Tekstil, Dev Turizm İş sendikaları ve konfederasyon düzeyinde yönetim kurulu üyesi ile, TÜRK-İŞ’e bağlı Yol-İş, Deriteks sendikaları ve konfederasyon düzeyinde araştırma uzmanı ile, HAK-İŞ’e bağlı Öz İplik-İş Sendikası’ndan 3 kişi ile görüşme yapılmıştır. TÜRK-İŞ’e bağlı Teksif, Tek Gıda-İş ve Toleyis sendikalarından, HAK-İŞ’e bağlı Öz İnşaat-İş, Öz Gıda-İş ve Oleyis sendikalarından yetkili kişilerle görüşme yapma talebimiz kabul edilmemiştir. Ayrıca HAK-İŞ’ten, konfederasyon düzeyinde yetkili bir kişi ile görüşme talebimiz de yanıtız kalmıştır.

¹¹ Uzaktan yapılan görüşmelerin üçünde Zoom uygulaması kullanılmış, biri telefon aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

araştırma için Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan izin alınmıştır.

5.2.Araştırma Bulguları

5.2.1.Sendikaların Göçmen İşçilere Yönelik Sürdürdüğü Faaliyetler

5.2.1.1.Göçmen İşçiler: Sendikaların Yeni Üyeleri (Olabilir mi?)

Sendikaların -kuruluş amaçları gereği- milliyetlerine bakılmaksızın bir ülkedeki tüm işçileri temsil etmeleri beklenir. Bu nedenle göçmen işçilerin dışlanması sendikal hareket açısından hatalı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın aksine göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu kimi ülkelerde sendikalar göçmenleri örgütlenmeye dahil etmeyi gerekli görürler çünkü işçi sınıfının bir bölümünü dışarıda bırakmak sendikal hareketi zayıflatacaktır. Ayrıca göçmenlerin daha düşük ücret ve koşullarda çalışmaya zorlanması işverenlerin de bu ucuz emek gücünü tercih etmesi diğer işçilere de zarar verecektir (Castles ve Koscak, 1973: 128).

Alan araştırmasında görüşme yaptığımız sendikacıların büyük bir çoğunluğu da, Castles ve Koscak’ın yukarıdaki tespitlerine benzer ifadelerde bulunarak, sendikaların göçmen işçilerle ilgilenmelerinin, onları sendikal mücadelenin içine dahil etmenin önemini vurgulamıştır. Bu görüşe rağmen sendikaların göçmen üye sayıları oldukça sınırlıdır. Alan araştırmasında TÜRK-İŞ’e bağlı sendikalarda yaklaşık 100, DİSK’e bağlı sendikalarda yaklaşık 500 göçmen üye olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu üyelerin büyük çoğunluğu Suriyeli işçilerdir. 2017 yılında yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarını aktaran Erdoğan (2018b: 845) TÜRK-İŞ’e üye 25 Suriyeli işçinin olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla 2017 yılına kıyasla sendikaların bugün daha fazla göçmen üyesinin olduğu görülmektedir ancak bu grubun tüm örgütlü işçiler içerisinde küçük bir kesimi teşkil ettiği de açıktır. Buna rağmen sendika üyesi göçmenlerin ve sayısının artmış olması küçük de olsa olumlu bir adım olarak yorumlanabilir.

Bilindiği üzere Türkiye’de bir işçinin sendikalı olabilmesi onun kayıtlı olarak çalışmasına bağlıdır. Ancak yukarıda vurgulandığı üzere göçmenler büyük ölçüde enformel sektörde kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Göçmenlerin çoğunlukla enformel sektörde yer almaları onları sendikalardan uzaklaştıran en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu zorluğa karşı DİSK ‘fiili üyelik’ sistemini başlatmıştır ve konfederasyon düzeyinde yaptığımız mülakatta, görüşmecisi bu sistemi şu şekilde özetlemiştir:

Sigortalı olmayan işçinin özellikle göçmen işçinin zaten sendikalı olma gibi bir şansı yok. Yasal olarak olmuyor. Biz nasıl aşarız bunu diye düşündük. Biz o işçiye anlatacağız. Diyeceğiz ki sen bizim sendikamızın fiili üyesisin. Bir de matbu evrak hazırlıyoruz. Sen Gıda-İş’in üyesisin diye bir form hazırladık... Şimdi şöyle biz işçilere öncelikle göçmen işçilerle ilgili kendilerinin hakları neyse

bunları anlatmaya çalışıyoruz. Nelerden faydalanabilirler, ya da olmayan hakları nasıl elde edebilirler? Çalışma iznini nasıl zorlayabiliriz, alabiliriz? (Bunları anlatıyoruz) (Görüşme 3, DİSK).

Fiili üyelik sistemi göçmenlere ulaşmada ve onları sendika ile tanıştırmada önemli bir adım olarak yorumlanabilir. Zira görüşme yapılan sendikacıların bir kısmı kendi ülkelerinde sendikalaşma oranlarının düşük olması sebebiyle Suriyeli işçilerin sendika kavramını bilmediklerini, sendikalara mesafeli yaklaştıklarını, güvenmediklerini ve sendikalarla ilişki içine girmekten çekindiklerini belirtmiştir. Bu nedenle fiili üyelik sistemi şu anki ortamda sendikaları göçmen işçilere tanıtmak ve sendika-göçmen işçi ilişkisini kurmak için uygun bir yol olarak gözükmektedir.

Göçmen işçileri sendikalara üye yapmanın yanı sıra, DİSK ve DİSK’e bağlı bazı sendikaların bünyesinde ‘Göçmen İşçiler Dairesi’ kurulmuştur. Görüşmeciler bu birimin şu an aktif olarak yoğun bir şekilde kullanılmadığını ancak bu konuyla ilgili çalışmaların yapıldığını belirtmiştir. Görüşme yapılan sendikalar ve konfederasyonlar içinde göçmen biriminin sadece DİSK ve DİSK’e bağlı sendikalarda olduğu görülmüştür.

Kısaca özetlemek gerekirse, önceki yıllarla karşılaştırıldığında sendikaların Türkiye’deki göçmen üye sayıları artmıştır ve sendikalar, göçmen-sendika ilişkisinin kurulması için alternatif üyelik biçimleri üzerinde düşünmeye ve bu konula ilgili bazı yöntemler uygulamaya başlamıştır. Göçmenleri örgütlemek üzere küçük de olsa bazı adımların atılmaya başlamasının temel nedeni Suriye göçünün niceliksel boyutudur. Suriyelilerin gelişiyile birlikte sendikalar için göz ardı edilemeyecek bir grup işgücü piyasasına dahil olmuştur ve bu durumun sendikaların göçmen işçilere olan mesafelerini azalttığı görülmektedir. Ancak yine de mevcut tablonun göçmenleri sendikaların yeni ve kalıcı üyeleri arasında görmek için yeterli olmadığını belirtmek gerekir.

5.2.1.2.Diğer Faaliyetler: Projeler, Eğitimler, Sempozyumlar

Sendikaların göçmen işçilere yönelik faaliyetleri sadece onları üye yapmakla sınırlı değildir. Sendikalar aynı zamanda bu konuda projeler geliştirmekte ve eğitimler yoluyla göçmen işçi-yerli işçi arasındaki gerilimleri azaltmayı hedeflemektedir. DİSK’e bağlı Tekstil Sendikasının Birleşik Danimarka İşçileri Federasyonu ile birlikte yürüttüğü ‘Türkiye’deki (Suriyeli Göçmenler Dahil) Tekstil, Hazır Giyim ve Deri İşçilerinin Haklarının Geliştirilmesi Projesi’ bu kapsamda ele alınabilecek projelerden biridir. Proje kapsamında Suriyeli işçilere hukuki destek verilmesi, Suriyeli işçilerin entegrasyonuna ilişkin çalıştay ve toplantılar yapılması planlanmış, göçmenlere yönelik eğitim programlarının ilki 23 Ekim 2021’de İstanbul’da, 24 Ekim 2021 tarihinde de Gaziantep’te gerçekleştirilmiştir (DİSK Tekstil, 2021). Alan araştırmasında bu proje hakkında bilgi alınmış ve görüşme yaptığımız yetkili Arapça bilen avukat eşliğinde Suriyeli işçilerin çalıştığı işyerlerine ziyaretler yapıldığı ve bu işçilerin sorularının cevaplandığı ve aynı zamanda bu işçilere sendikanın da tanıtıldığını belirtmiştir. Suriyeli işçilerin en fazla bilgi almak istedikleri konu vatandaşlığa geçiş işlemleri ve çalışma izni ile ilgili konulardır. Proje kapsamında göçmen işçiler ve yerli işçiler ile

ortaklaşa toplantıların yapılması da planlanmaktadır (Görüşme 4, DİSK). Bu proje dışında Tekstil sendikası Suriyeli işçilerin faydalanabilmesi için internet sitesine Arapça dil seçeneği eklemiştir (DİSK Tekstil). Ayrıca yine DİSK bünyesinde 150’ye yakın işyeri temsilcisi eğitimi yapılarak bu eğitimlerin her birinde Suriyeli işçilere, göçmen işçilere yönelik bilgi de verilmiştir (Görüşme 3, DİSK). DİSK’in göçmen işçilere yönelik bir diğer faaliyeti sendikayı tanıtan ve işçi haklarını içeren bazı bildirimlerin Arapça dilinde de basılması ve bunların Suriyeli işçilere dağıtılmasıdır (Görüşme 1, DİSK). Son olarak, DİSK bünyesinde 21 Haziran 2021 tarihinde ‘Mülteci İşçiler, Sendikalar ve Barış’ başlıklı çevrimiçi (online) bir panel ve 19 Haziran 2022 tarihinde ‘Mültecilik, Göç ve Göçmen Emegi’ başlıklı bir sempozyum düzenlenmiş, bu sempozyumda akademisyenler, sendikacılar ve göçmen işçiler bir araya gelmiştir.

HAK-İŞ’e bağlı Öz İplik-İş sendikası ile yaptığımız görüşmede sendika bünyesinde göçmen işçilere yönelik bir proje üzerinde çalıştıkları belirtilmiştir. Ancak proje taslak aşamasında olduğu için proje başlığı ve içeriği görüşmede paylaşılmamıştır. Görüşme yaptığımız yetkili göçmen işçiler meselesinin yaklaşık on yıldır sendikanın gündeminde olduğunu, konfederasyon düzeyinde çeşitli yardım kampanyaları yapıldığını aktarmıştır. HAK-İŞ’e bağlı sendikalardaki temsilcilerle yapılan görüşmelerde Suriyeli göçmenlerle dayanışma içinde olunmasına yönelik söylemler ön plana çıkmıştır.

TÜRK-İŞ ve ona bağlı sendikalarla yapılan görüşmelerde, görüşmeciler TÜRK-İŞ’in Suriyeli işçiler ya da genel olarak göçmen işçilere yönelik bir faaliyetinin olmadığını, sadece konfederasyon bünyesinde Suriyeli göçmenler konusunda bir araştırma yapılarak, rapor hazırlandığını dile getirmiştir. ‘Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Kayıt Dışı Göçmenler’ başlıklı rapor 2019 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarını içermektedir. Araştırma, uygun sendikal örgütlenme stratejileri belirlenmesi için, Suriyeli sığınmacılar ve düzensiz göçmenlerin Türkiye emek piyasasını ve sendikal örgütlenme süreçlerini ne şekilde etkilediklerini anlamak amacıyla yapılmış ve bu araştırmanın kapsayıcı sendikal stratejiler belirlenmesi açısından önemli olduğu vurgulanmıştır (TÜRK-İŞ, 2020: 4). Bu araştırmayı TÜRK-İŞ’in -Suriyeli işçilere yönelik özel bir faaliyeti olmamakla beraber- konfederasyon düzeyinde göçmenleri dışlayıcı değil, kapsayıcı bir politika izlediği şeklinde yorumlamak mümkündür.

5.2.2.Göçmenlere Ulaşma Konusundaki Engeller: Kayıt Dışı Çalışma, Dil ve Kültür Farklılıkları, Sendikaların Zayıflığı

Alan araştırması sırasında görüşme yapılan sendikacılar göçmenleri örgütlenme ya da onlara ulaşmadaki en büyük engelin göçmenlerin büyük ölçüde enformel sektörde kayıt dışı çalışmaları olduğunu belirtmiştir. Kayıt dışı çalışma hem yerli hem de göçmenler açısından örgütlülüğün önündeki önemli bir engeldir. Daha önce vurgulandığı üzere Türkiye’de bir işçinin sendikalı olabilmesi için kayıtlı bir şekilde çalışması gerekmektedir. Tersten ifade etmek gerekirse, kayıtsız

işyerlerinde sendikalaşma yasalar nedeniyle mümkün değildir. Bu konuyla ilgili olarak DİSK’in başlatmış olduğu kayıtlı çalışma olmadan göçmenlerin üye olabileceği fiili üyelik sistemi göçmen-sendika ilişkisinin kurulması açısından yeni bir adımdır. Görüşme yaptığımız sendikacılar kayıt dışı olarak istihdam edilmelerinin göçmenlere ulaşmada yarattığı zorluğu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Türkiye’deki sendikal sistem [gereği işçinin sendikaya] e-devletten üye olması lazım. Her şeyi geçtim yasal olarak zaten üye olamıyor. E-devlete girmesi lazım. O işkolunda sigortalı olarak çalışıyor olması lazım ki çıksın e-devlette. Dolayısıyla [kayıt dışı çalışırken] teknik olarak yasal üyeliğin imkânı yok (Görüşme 2, DİSK).

[Göçmen işçileri örgütlenme konusunda] Belki de en büyük etkenlerden biri [onların] kayıt dışı olmaları. Sonuçta işçilerin üyelikleriyle ilgili teknik olarak problem yaşayacağız eğer kayıt dışı çalışıyorlarsa (Görüşme 10, TÜRK-İŞ).

Göçmenler büyük ölçüde kayıt dışı çalıştıkları için bizim radarımıza girmiyorlar. (Görüşme 8, HAK-İŞ).

Sendikacılara göre Türkiye’de kayıt dışı sektörün yaygınlığı hem yerli işçiler hem de göçmen işçiler için olumsuz çalışma koşulları ve düşük ücretlere yol açmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak neredeyse görüştüğümüz tüm sendikacılar Suriyelilerin -ve genel olarak düzensiz göçmen işçilerin- kayıtsız ve kurlsız bir biçimde çalıştırılmalarının yerli işçilerin çalışma koşullarını olumsuz yönde etkilediğini, ücretler üzerinde aşağı yönde bir baskı oluşturduğunu vurgulamıştır. Sendika yayınlarında da bu konuya değinen yazılar bulunmaktadır (Gök, 2016: 55; Ela, 2016: 32). Türkiye işgücü piyasasının yapısal bir özelliği haline gelen kayıt dışılığın çözümü ise sendikacılara göre büyük oranda devletin veya siyasi iktidarların elindedir.

Kayıt dışı çalışmanın sendikal üyelik açısından olumsuz bir durum yarattığı açıktır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere 168.103 göçmen çalışma izni ile kayıtlı olarak işgücü piyasasında yer almakta, bunların 91.500’ünü Suriyeliler oluşturmaktadır. Çalışma Bakanlığının yayınladığı istatistiklerde bu göçmenlerin kaçının ücretli, kaçının işyeri sahibi olduğuna ilişkin bilgi olmasa da çoğunluğunun ücretli işçi olduğunu tahmin etmek zor değildir. Dolayısıyla kayıtlı ve izinli olarak çalışan yaklaşık 150 bini aşkın göçmen aslında sendikaların potansiyel üyeleri olarak düşünülebilir. Ancak yapılan saha araştırmasında sendikaların 600 göçmen üyesi olduğu bilgisine ulaşılmıştır ve kayıtlı çalışan göçmenler göz önüne alınarak hesap yapıldığında göçmenlerin örgütlülük oranı %1’in altında kaldığı görülmektedir¹². Ayrıca sendikaların göçmenlere bazı konularda hizmetler sunmaları için onları yasal olarak üye yapmaları şart değildir. Kayıt dışı göçmenlere çalışma izni, oturma izni alma konularında bilgilendirici faaliyetler yürüten sendika örneklerinin var olduğu bilinmektedir (Berber-Agtas, 2007; Milkman 2011).

¹² Bu tablo yerli işçilerin örgütlülük oranının %14,26 olduğu düşünüldüğünde şaşırtıcı olmaktan uzaktır.

Alan araştırması sırasında Türkiye’de sendikaların göçmenlere yukarıda belirtilen türde faaliyetler yürütmediği bilgisine ulaşılmıştır. Bunun en temel sebebi sendikaların zayıflığı ile sınırlı kapasiteye ve kaynaklara sahip olmasıdır. Bu durum sendikaların göçmen işçilere ulaşma konusunda öne sürdükleri ikinci büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere 1980’li yıllardan sonra Türkiye’de sendikal hareket -dünya ile paralel olarak ama daha şiddetli şekilde- bir kriz içerisine girmiştir. Sendikaların üye sayılarının azalması, toplumu ilgilendiren makro meselelerde etkinliklerini yitirmeleri, genel örgütlenme oranlarının düşmesi ile sendikaların güç kaybına uğradıkları bilinmektedir (Sazak, 2006: 7). Sendikaların yaşadığı güç kaybı görüşme yapılan bütün sendikacıların dile getirdiği bir konudur. Sendikacılar bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

1980’lerden sonra sendikaların rotası değişti. Sendikalar varlık yokluk mücadelesi veriyor. Sendikalar hep bir savunmada. 12 Eylül’de sendikalaşma [%] 60’larda [%] 70’lerde iken sonrasında bir anda sıfırlanıyorsunuz tekrar örgütlenmeye çalışıyorsunuz. Haklarımız bile elimizden alınıyor gasp ediliyor. Yeniyi alamıyorsunuz. Yeni bir alanı da örgütlenme şansınız olmuyor böyle bir durumda. Sürekli kan kaybetmişsiniz. 80’lerdeki DİSK olsa bugün Suriyeli işçi Afgan işçi bu koşullarda çalışamaz çalıştırtmaz çünkü gücü var[dı]. Ülkede yetki çıkaracak yasa çıkaracak örgütlülük düzeyiniz var[dı]. Bugün mevcut yasalar bile kâğıt üzerinde. Yasalar uygulanmaktan uzak vaziyette (Görüşme 1, DİSK).

Türkiye’deki sendikal hareketin yapması gereken çok şeyler var aslında ama bu gerekenler noktasında yeterince adımlar atamıyor.... bunların hepsi kapasite ve yeterlilikle ilgili de sorunlar... Sendikal hareketin kendine göre aciliyeti olarak gördüğü yapıcı sorunlarda dahi çözümler askıda kalmış durumda. Dolayısıyla bu soru [sendikalar göçmen işçilerle neden ilgilenemiyor] sadece belki sıralama açısından çok daha gerilerde kalıyor (Görüşme 10, TÜRK-İŞ)

Sendikacıların göçmenlere ulaşmada üzerinde durdukları diğer zorluklar dil problemi ve kültürel farklılıklardır. Göçmenler ve sendikacıların ya da yerli işçilerin ortak dili konuşmaması bu gruplar arasında sağlıklı bir iletişime engel teşkil etmekte bu da birlikte örgütlü mücadele etmeyi zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde işçilerin kendi ülkelerindeki deneyimleri de diğer bir önemli konuyu oluşturmaktadır. Sendikal hareketin ya da sendikacılığın yaygın olmadığı, bilinmediği toplumlardan gelen göçmenler hedef ülkede de bu kurumlara yaklaşırken çekinceli davranmaktadır (Pennix ve Roosblad, 2000: 14-16). Görüşme yaptığımız sendikacıların bir kısmı Suriyeli işçilerin sendikal kurumlara aşına olmadıklarını bu yüzden çoğu zaman sendikacılara mesafeli yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Kısacası göçmenlerin büyük ölçüde kayıt dışı alanda çalışmasına ek olarak, yabancı/göçmen kimlikleri onları işgücü piyasası içerisinde iki kez dezavantajlı hale getirmekte, sendikalar tarafından dışlanmaları veya sendikal harekete yeterince dahil edilmemeleri onları daha fazla sömürüye maruz bırakmaktadır.

Sendikacıların göçmenlere ulaşma konusunda ileri sürdükleri bu zorluklar Castles ve Kosack’ın (1973: 118-125) Avrupa ülkelerini inceledikleri çalışmalarında ortaya koyduğu zorluklarla örtüşmektedir. Burada Türkiye’yi Castles ve Kosack’ın araştırma yaptığı Avrupa ülkelerinden ayıran en temel husus kayıt dışı sektörün yaygınlığıdır. Türkiye işgücü piyasasının yapısal bir özelliği haline gelen kayıt dışılık ve kurlsız çalışma koşulları Türkiye’de, gelişmiş Avrupa ülkelerinden çok daha yaygındır. Ayrıca Türkiye’deki sendikaların zayıf olması, işgücü politikalarına ilişkin makro konularda sınırlı müdahale gücünün olduğu da başka bir gerçekliktir.

5.2.3.Göçmenleri Örgütlenme Konusunda Yeni Bir Hareket: ‘Göçmen Sendikası Girişimi’

Yukarıda yer verdiğimiz üzere, Türkiye’deki yasalar gereğince kayıt dışı sektörde çalışanlar, düzensiz ya da belgesiz göçmenler, resmi olarak örgütlenme hakkına sahip değildir. Bu durum çoğunluğu kayıtdışı sektörde çalışan göçmen işçilerin örgütlenmesinin önündeki önemli engellerden biridir. Bu zorluğa karşı DİSK’in başlattığı fiili üyelik sisteminin olumlu bir adım olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu zorlukla ilgili olarak ‘Göçmen Sendikası Girişimi’ ise yasal statüsü veya çalışma izni olup olmadığına bakmaksızın tüm göçmen işçileri kapsamayı amaçlayan önemli bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

2021 yılının Kasım ayında kurulan sendika, Türkiye’de resmi olarak sendika kurmanın önündeki hukuki zorluklar nedeniyle yasal bir örgütlenme değildir. Göçmen Sendikası Girişimi belirli bir iş kolunda örgütlü olan ve büyük ölçüde üyelerinin hak ve çıkarlarını koruma amacını taşıyan klasik sendikal anlayıştan farklı olarak, işkolu veya meslek ayrımı yapmaksızın Türkiye’deki tüm göçmenlere hitap eden ve göçmenlerle beraber örgütlü mücadele etmek için bir araya gelmiş kolektif bir harekettir.

Sendika temsilcisi ile yapılan mülakatta görüşmecii sendikandan düzenli olarak göçmen grupları ile bir araya gelerek onların sorunlarına ilişkin çözümler üretmeye çalıştığını ifade etmiştir. Bu sorunlar doğrudan çalışma hayatıyla ilgili olabildiği gibi, kimi zaman da sosyal hayatla ilgili olabilmektedir. Çalışma hayatıyla ilgili en çok karşılaşılan sorun göçmen işçilerin ücretlerini almada yaşadıkları sorunlardır. Sendika bu durumlarda işverenle doğrudan temasa geçerek somut bir çözüm üretmeye çalışmakta, bazı durumlarda başarılı da olmaktadır. Barınma sorunları, kimlik sorunları, okula devam eden çocukların uyum sorunları göçmenlerin çözüm için başvurduğu diğer sorunlardır. Bu sorunları sendika kurucuları kendi sosyal ve ekonomik sermayelerini kullanarak çözüme ulaştırmaya çalışmaktadır. Sendika kurucuları ayrıca göçmen ve yerli işçilerle beraber etkinlikler yapmakta, bu etkinliklerle yerliler arasında göçmenlere karşı duyulan önyargıyı da azaltmayı amaçlamaktadırlar (Görüşme 13, GSG).

Resmi bir örgütlenme olmaması dolayısıyla sendika ile iletişime geçen, sendikandan hizmetlerinden yararlanan göçmen sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Sendika temsilcisi ile yapılan görüşmede sendika ile temasta olan grubun yaklaşık olarak 100-150 civarında

olduğu belirtilmiştir. Sendikanın temasta olduğu grubun büyük bir kısmını Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır.

Odaklandığı grup ve faaliyetleri açısından sosyal hareket sendikacılığını anımsatmakla beraber Göçmen Sendikası Girişimi’ni kolektif bir hareket olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Mevcut haliyle bu Girişim’in etki alanı ve faaliyetleri kısıtlıdır, yasal bir zemine sahip değildir ancak yukarıda da değinildiği gibi kuruluş aşamasında yasal olmamasına ve sınırlı üyeye sahip olmasına rağmen zaman içerisinde güç ve yasallık kazanan ve göçmenlerle örgütlü mücadele yürüten sosyal hareket sendikacılığı örnekleri mevcuttur. Göçmen Sendikası Girişimi’nin güçlenip daha büyük bir hareketin temsilcisi olup olmayacağı zaman içerisinde belli olacaktır. Ancak böylesi kolektif hareketlerin, sosyal hareket sendikacılığını benimseyen sendikaların göçmenleri örgütleme konusunda son derece başarılı olduğu tekrar vurgulanmalıdır.

5.2.4.Sendika Üyesi İşçilerin Göçmen İşçilere Yönelik Tutumları

İşçi sınıfı din, dil, ırk gibi farklı sosyo-demografik özelliklere sahip grupları içinde barındıran heterojen bir sınıftır. Bu nedenle sendikaların önemli misyonlarından biri de işçiler arasındaki rekabete son vererek, onları ortak çıkarlar etrafında birleştirmek olmalıdır (Urhan, 2005: 57). Esasen sendikalar göçmen işçilerin ev sahibi ülkeye entegrasyonu konusunda rol alabilecek güçlü aktörlerden biridir. Ancak sendika liderlerinin bu konuda birleştirici ya da dışlayıcı politikalar izlemesi üyelerinin göçmen işçilere nasıl yaklaştığı ile yakından ilgilidir (Gorodzeisky ve Richards, 2015: 1-2).

Bu çalışma için yapılan alan araştırmasında sendikacıların büyük bir kısmı sendika üyelerinin göçmen işçilere karşı olumsuz tutum içinde olduklarını belirtmiştir. Göçmenlere yönelik faaliyeti olan sendikalar, bu faaliyetlerinin üye işçiler tarafından tepki ile karşılandığını vurgulamaktadır. Sendika üyesi yerli işçilerin gösterdiği bu tepkinin temel nedeni ise kolaylıkla tahmin edilebileceği üzere Suriyelilerin kendi işlerini ellerinden almaları, her koşulda çalışmaya razı olmaları nedeniyle ücret ve çalışma koşullarını aşağı yönde baskılamalarıdır. Erdoğan’ın (2018b: 847) çalışması da konfederasyon düzeyinde dayanışma söyleminin var olduğunu ancak işyeri düzeyinde Suriyeli işçilere yönelik tepkinin olduğunu ortaya koymuştur.

DİSK’e bağlı Tekstil Sendikası’nın üyeleri üzerinde yaptığı bir anket de sendikalı yerli işçilerin çoğunluğunun Suriyeli işçilere yönelik tutumunun olumsuz olduğunu göstermektedir. ‘Türkiye’deki (Suriyeli Göçmenler Dahil) Tekstil, Hazır Giyim ve Deri İşçilerinin Haklarının Geliştirilmesi Projesi’ kapsamında ihtiyaç analizi için yapılan anket çalışmasında, çalışmaya katılan sendika üyesi işçilerin %50,4’ü Suriyelilerin Türkiye’den gönderilmeleri gerektiğini savunmuştur. Daha çarpıcı olan bulgu ise çalışmaya katılan sendikalı işçilerin Suriyeli işçiler ile aynı işyerinde çalışmak istememesidir. Sendikalı işçilerin sadece %24,5’i Suriyeli işçilerle aynı işyerinde çalışabileceğini belirtmiştir. Çalışma sonuçları yaş gruplarına göre incelendiğinde 40 yaş ve üstü işçilerin Suriyeli işçiler konusunda daha iyimser bir yaklaşım içinde oldukları, 25 yaş ve altı işçilerin

ise daha olumsuz tutumlara sahip olduğu ortaya çıkmıştır (DİSK, 2022: 226-229). Literatürde tarihsel olarak sendikalı işçilerin göçmenlere karşı olumsuz yaklaşımlar içinde olduğu ifade edilse de son dönemde bu eğilimin değişmeye başladığı, özellikle sendika üyesi işçilerin -sendikalar dolayısıyla görece iş güvencesine sahip olması nedeniyle- göçmenlere karşı daha az olumsuz tavır içinde olduğu gözlenmiştir (Gorodzeisky ve Richards, 2015: 3). Türkiye’deki olumsuz yaklaşım ise, ekonomik sorunların Koronavirüs pandemisi ile birlikte daha da şiddetlenmesi, enflasyonun rekor seviyelere çıkması ile işçi kesiminin alım gücünün düşmesi ve bütün bunların sonucunda toplumda oluşan göçmen karşıtı söylemin yaygınlaşması olarak değerlendirilebilir.

Özetlemek gerekirse Türkiye işçi sınıfı, tüm işçi sınıfları gibi içinde farklı kimliklere sahip grupları barındıran ve etnik olarak homojen olmayan bir sınıftır. Son dönemde kamuoyunda sıkça gündeme gelen, her ortamda tekrarlanan göçmen karşıtlığının işçi sınıfının arasında da var olduğu görülmektedir. Burada sendikaların bünyesinde sadece göçmen işçileri örgütlemek ya da onlar için birtakım faaliyetlerde bulunmanın ötesinde, yerli işçilere de bu konunun öneminin anlatılması yönünde çalışmalar yapmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Uluslararası alanda hareket eden göçmenlerin sayısı ve göçmenlerin büyük bir bölümünün işçi olduğu gerçeği göz önüne alındığında, göçmen işçiler sendikaların üyeleri arasına girmesi gereken önemli bir grup olarak öne çıkmaktadır. Ancak sendikalar için göçmen işçileri örgütlemenin, göçmen işçilere yönelik faaliyetler geliştirmenin -yerli işçilerle karşılaştırıldığında- daha zor olduğu bilinmektedir. Kurum olarak sendikalardan, göçmenlerin kendilerinden ve hedef ülkedeki hukuki altyapıdan ötürü birçok ülkede göçmenler arasında örgütlülük oranı yerli işçilere göre daha düşüktür.

Türkiye 1990’lı yıllardan bu yana göçmen işçilerin işgücü piyasasında yer aldığı bir ülkedir. O yıllardan bu yana göçmen işçiler çoğunlukla enformel sektörde kayıt dışı olarak istihdam edilmekte, kötü koşullarda ve düşük ücretlerle çalışmaktadır. Enformel sektörde çalışan göçmen işçiler hem kayıt dışı hem de göçmen olmalarından dolayı iki kez dezavantajlı durumdadırlar. Bu tablo karşısında, emek piyasasındaki göçmenlerin yakın ilişkide olması gereken kurumların başında sendikaların gelmesi beklenir. Ancak Türkiye’deki sendikal hareketin zayıflığı, üye sayılarının azalması, maddi yetersizlikleri, benimsedikleri ideolojik yaklaşım (sendika tipi) gibi pek çok nedenden ötürü sendikaların göçmenlere olan ilgisi Türkiye’de de belirli faaliyetlerle sınırlı kalmaktadır.

Bu konuyla ilgili yeni bir örgütlenme olarak Göçmen Sendikası Girişimi üzerinde de durulması gerekir. Göçmen Sendikası Girişimi göçmen işçileri örgütlemeyi ve onlara çeşitli konularda hizmet sunmayı amaçlayan bir hareket olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de göçmenler için sendikal anlamda bir örgütlülüğü amaçlayan ilk oluşumlardan biridir. Yeni kurulmuş ve resmi olmayan bir sendika olarak etki alanı ve temas ettiği göçmen grupları sınırlı sayıdadır. Bu örgütlenmenin güçlenerek daha büyük bir mücadeleye dönüşüp dönüşmeyeceği zaman içerisinde netlik kazanacaktır.

Bu çalışma kapsamında yapılan saha araştırmasında sendikaların göçmen işçilere yönelik sınırlı sayıda faaliyeti olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak daha önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında sendikaların göçmenlere yönelik faaliyetlerinde ilerleme olduğu, sendikaların göçmen üye sayılarını artırdığı, göçmen işçilere yönelik faaliyetlerinin nicelik ve nitelik olarak arttığını ve çeşitlendiğini belirtmek mümkündür. Bunlara ek olarak yasal bir zemine sahip olmasa da göçmenleri örgütlemeyi amaçlayan kolektif hareketlerin de oluşmaya başladığının altı çizilmelidir. Bu gelişmelerin oluşmasında Suriye’den Türkiye’ye yönelen göç dalgasının önemli bir yeri vardır. Suriye göçü ile Türkiye’deki göçmenlerin sayısı ve buna bağlı olarak işgücü piyasasındaki görünürlükleri hızla artmıştır. İşgücü piyasasındaki göçmenlerin sayısındaki bu artış karşısında sendikalar da -daha önceki araştırmalarda ortaya konulan- göçmenleri görmezden gelme/yok sayma politikalarını esnetmiş görünmektedir.

Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlar ve kamuoyundaki göçmen karşıtlığı söylemi göz önüne alındığında sendikaların göçmenlere yönelik faaliyetlerini arttırması olumlu adımlar olarak yorumlanabilir. Bu adımların ileride göçmen işçilerle sendikalar arasında daha güçlü bir dayanışmaya dönüşüp dönüşmeyeceğini sendikaların bundan sonraki adımları, kararları ile Türkiye toplumunun göçmenlere yönelik yaklaşımları belirleyici olacaktır.

Kaynakça

- Akbaş-Demirel, C. (2018) “Göç, Göçmen, Mülteci: Göç Alanında Temel Kavramlar ve Hukuki Çerçeve”, **Toplum ve Hekim**, 33(4), 249-254.
- Belanger, D. ve Saracoglu, C. (2020) “The Governance of Syrian Refugees in Turkey: The State-Capital Nexus and its Discontents”, **Mediterranean Politics**, 25(4), 413-432.
- Berber-Agtaş, Ö. Sauviat, L. ve Amler, B. (2007) “Why not Organising? Trade Unions and Precarious Migrant Workers in Germany, South Korea, and Spain”, Global Labour University Universität Kassel/ Fachhochschule für Wirtschaft Berlin, YL Tezi, https://www.academia.edu/38245264/Why_not_Organising_Trade_Unions_and_Precarious_Migrant_Workers_in_Germany_South_Korea_and_Spain (04.04.2023).
- Caro, L. P. (2020) Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf (04.04.2023).
- Castles, S. ve Godula, K. (1973) **Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe**, Oxford: Oxford University Press.
- Cengiz, F. B. (2013) Türkiye’de Sendikaların Düzensiz Emek Göçüne Bakışı: İstanbul Örneği, Marmara Üniversitesi, SBE, YL Tezi, <https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/F/E/E/F/F/eTez023016.pdf> (10.08.2022).
- Cengiz, F. B. (2020) “İşgücü Piyasasındaki Göçmenlerin Yasal Statüsü: Ara Bir Kategori Olarak Yarı Düzenlilik”, Gül, S. S., Dedeoğlu, S. ve Nizam, Ö. K. (der.). **Türkiyede Mültecilik Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum—Geri Dönüş mü Birlikte Yaşam mı?** içinde. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- CSGB (2022), <https://www.csgeb.gov.tr/media/89445/temmuz-2022-isci.pdf> (17.08.2022)
- Çelik, A. (2006) “Yeni Sorun Alanları, Eğilimler ve Arayışlar: Sendikaların Yeni Dünyası”, Sazak, F. (der). **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar** içinde. Ankara: Epos Yayınları.

“İŞ, GÜÇ” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi – Dr. Öğr. Üyesi Fatma Bilge KAHRAMAN, Dr. Öğr. Üyesi Alter KAHRAMAN

Çınar, S. (2018) “İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri”, **Çalışma ve Toplum**, 56, 121-138.

Danış, D. (2016a) “Konfeksiyon Sektöründe Küresel Bağlantılar: Göçmen İşçiler, Sendikalar Ve Küresel Çalışma Örgütleri”, **Alternative Politics / Alternatif Politika**, 8(3), 562-586.

Danış, D. (2016b) “Türk Göç Politikasında Yeni Bir Devir: Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Suriyeli Mülteciler”, **HYD Saha Dergisi**, 2, 6-12.

Dedeoğlu, S. (2018) “Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine”, **Çalışma ve Toplum**, 56(1), 37-67.

DİSK (2022) DİSK Tekstil İşçileri Sendikası 15. GK Çalışma Raporu, <https://online.fliphtml5.com/hqrl0/uici/04.04.2023>).

DİSK Tekstil (2021), <https://disktektstil.org/avrupa-komisyonu-ile-ortak-projemiz-kapsaminda-insan-haklari-ve-lobicilik-egitimi-yapildi/> (24.08.2022).

DİSK Tekstil, <https://disktektstil.org/ar/> (24.08.2022).

Ela, E. D. (2016) “Mülteciler Hoş Geldi mi?”, **Türk Metal**, 201, 30-32.

Erder, S. (2010) “Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler”, Pusch, B. ve Wilkoszewski, T. (der.) **Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar** (çev. M. Ç. Özbatır) içinde. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Erdoğan, M. M. (2021) Suriyeliler Barometresi 2020, <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/03/SB-2020-turkce-son.pdf> (04.04.2023).

Erdoğan, S. (2006) **Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık**. Ankara: İmge Yayınları.

Erdoğan, S. (2018a) Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler İçin İnsana Yakışır İşlerin Desteklenmesi İşçi ve İşveren Örgütleri Ne Yapmalı? İşçi ve İşveren Örgütlerinin Kapasitelerinin Artırılmasına Yönelik İhtiyaç Analizi. Ankara: ILO.

Erdoğan, S. (2018b) “Syrian refugees in Turkey and trade union responses”, **Globalizations**, 15(6), 838-853.

Erdoğan, S. ve Şenses, N. (2015) “Irregular Migrant Labour, Trade Unions, and Civil Society Organizations in Turkey”, Schierup, C.-U., Munck, R., Likic-Brboric, B., ve Neergaard, A. (der.) **Migration, Precarity, and Global Governance: Challenges and Opportunities for Labour** içinde. Oxford: Oxford University Press.

GİB (2023a), “Geçici Koruma”, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (05.04. 2023).

GİB (2023b), “İkamet İzinleri”, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> (05.04. 2023).

Gorodzeisky, A. ve Richards, A. (2015) “Union Members’ Attitudes Towards Immigrant Workers: A 14-Country Study”, **European Journal of Industrial Relations**, 22(1), 1-16.

Gök, U. (2016) “Suriyeli Mülteci Krizine Sendikal Bakış”, **Türk-İş**, 407, 55-60.

Gökbayrak, Ş. ve Erdoğan, S. (2010) “Irregular Migration and Trade Union Responses: The Case of Turkey”, **Is, Guc: The Journal of Industrial Relations & Human Resources**, 12(2), 89-114.

Güler, C. (2016) **Dünden Bugüne Uluslararası Sendikal Hareket: Dünden Bugüne - Yeni Arayışlar ve Sendikal Stratejiler**. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Gürler, D. (2011) “Toplumsal Hareket Sendikacılığı”, 9 Eylül Üniversitesi, SBE, YL Tezi.

Ineli-Ciger, M. (2017) “Protecting Syrians in Turkey: A Legal Analysis”, **International Journal of Refugee Law**, 29(4), 555-579.

INGEV (2017) Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü Özet Değerlendirme, <https://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitoru.pdf> (15.08.2022).

Işıklı, A. (2005) **Sendikacılık ve Siyaset** (6. Baskı). Ankara: İmge Yayınları.

Işıklı, A. (2000) “Uluslararası Sendikal Örgütler”. **Mülkiye Dergisi**, 24(221), 212-245.

Mahiroğulları, A. (2003) “Türkiye’de Sendika Siyasi Parti İlişkileri”, **Journal of Social Policy Conferences**, 46, 1-27.

Marx, K. ve Engels, F. (2003) Karl Marx, Friedrich Engels—Seçme Yapıtlar (C. 2), <http://archive.org/details/karlmарxfriedrichengelssecmeyapitlarciltiisolyayinlari> (11.07.2022).

Milkman, R. (2011) “Immigrant Workers, Precarious Work, and the US Labor Movement”, **Globalizations**, 8(3), 361-372.

Munck, R. (2003) **Emeğin Yeni Dünyası** (çev. M. Tekçe), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüştan, İ., Pınar, E. ve Salman, C. (2018) “Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri”, **Çalışma ve Toplum**, 1(56), 69-92.

Müftüoğlu, Ö. (2007) “Kriz ve Sendikalar”, Sazak, F. (der.) **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar** içinde. Ankara: Epos.

Penninx, R. ve Roosblad, J. (der.) (2000) **Trade Unions, Immigration, and Immigrants in Europe, 1960-1993: A Comparative Study of the Actions of Trade Unions in Seven West European Countries**. New York: Berghahn Books.

Saraçoğlu, C. ve Belanger, D. (2020) “Suriyeli Mülteciler ve Geçici Koruma Rejimi: Sermaye için Mekansal Ayar”, Açıkgöz, M., Ahi, Y. ve Ayyıldız, E. (der.) **MARX 202 Bugünü Karl Marx ile Düşünmek** içinde. İstanbul: Belge Yayınları.

Sazak, F. (2006) “Sunuş”, Sazak, F. (der.) **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar**. Ankara: Epos Yayınları.

Sert, D. (2016) “The Oxymoron of Perpetual Temporary Protection: Syrians in Turkey”, **Migraciones Internacionales**, 8(4), 279-284.

Tilbe, F. (2020) “Suriyeli Mültecilerin Uyum Sürecinde İşçi Örgütlerinin Aktörleş(Eme)Me Deneyimleri: Fenomonolojik Yöntembilimsel Bir İnceleme”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 25, 241-163.

TÜRK-İŞ. (2020) Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar ve Kayıt Dışı Göçmenler, <https://www.raporlar.org/turkiyede-yasayan-suriyeli-siginmacilar-ve-kayit-disi-gocmenler-raporu-turk-is/> (17.08.2022).

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1998) Cilt 3, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Urhan, B. (2005) “Türkiye’de Sendikal Örgütlenmede Yaşanan Güven ve Dayanışma Sorunları”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 1(4), 57-88.

van Holthoon, F. ve van der Linden, M. (1988) “Introduction”, van Holthoon, F. ve van der Linden, M. (der.) **Internationalism in the Labour Movement 1830-1940** içinde. Leiden: Brill.

Webb, S. ve B. Webb (2011) **The History of Trade Unionism**. New York: Barnes& Noble, Inc.

Extended Summary

This article aims to examine the activities of trade unions towards regular and irregular Syrian workers in employment, to explore the scope and nature of these activities, if they exist, and the reasons behind their absence, if they do not. Trade unions were established with a transnational approach to class-based struggle. However, like all other organizations in modern society, they have changed and continue to change in parallel with social, political, and economic developments. In this transformation, it is seen that the approach of trade unions to immigrant workers varies according to

factors such as the historical development of trade unions within the nation-state, the attitudes of nation-states, and migration policies. Additionally, it has been found that trade unions that adopt social movement unionism and unionism are more inclined and willing to organize immigrant workers than other types of unions. This finding can help us understand why some trade unions organize immigrant workers and why others exhibit exclusionary or indifferent attitudes towards immigrants within the same national borders. It should be emphasized that trade unions which adopt social movement unionism are extremely active and successful in organizing immigrants and providing some services to them. Studies on the relationship between trade unions and immigrant workers have shown that immigrants have different disadvantages in organizing. However, social movement unionism, which we have seen examples of in recent years, has shown that even irregular immigrant workers can be organized or at least trade unions can carry out some activities for them.

This research, which aims to examine the approach of trade unions to immigrant workers, has benefited from qualitative research methods methodologically. During the field research, two in-depth interviews were conducted at the confederation level and 10 interviews were conducted at the level of trade union headquarters and trade union branches. In addition, the newly established ‘Immigrant Union Initiative’ was also interviewed, and a total of 13 interviews were conducted as a result. Semi-structured questionnaires were used in the interviews. When determining trade unionists to be interviewed for field research, the sectors where Syrians work the most were taken into consideration. Accordingly, the general presidents, general secretaries, branch presidents, and research experts of TÜRK-İŞ, DİSK, and HAK-İŞ unions, which are organized in the textile, garment and leather, food industry, accommodation and entertainment industries, and construction sectors, were interviewed for 30 to 90 minutes. Although it was not one of the initially determined sectors, an expert from the United Metal Workers’ Union affiliated with DİSK was also interviewed based on recommendations received during the interviews. 8 of the interviews were conducted face-to-face, and 5 of them were online.

Turkey has been a destination country for different types of migration movements such as regular and irregular migration, transit migration, and asylum movements since the 1990s. The presence of Syrian immigrants in Turkey has exceeded 10 years and Syrian immigrants have become a part of the Turkish labour market since the beginning of the Syrian migration. Under these circumstances, it is crucial to examine the approach of labour unions, which are significant actors in the labour market, towards migrant workers and how it has changed. Previous studies examining the approach of unions towards migrant workers largely coincide with each other. These studies have revealed that Syrian or migrant workers were not on the unions’ agenda and that they did not have any activities targeting migrant workers. The field research conducted within the scope of this study reached the finding that unions have limited activities targeting migrant workers. However, compared to previous studies, it is possible to state that there has been progress in unions’ activities towards

migrant workers, as they have increased the number of migrant members and diversified and increased their activities towards migrant workers. In addition, it should be emphasized that collective movements aimed at organizing migrants have also started to emerge, even though they do not have a legal basis. The Syrian migration wave towards Turkey has played an important role in the emergence of these developments. With the increase in the number of migrants in the labour market, their visibility has rapidly increased. Faced with this increase in the number of migrant workers in the labour market, unions appear to have relaxed their policies of ignoring/disregarding migrant workers, as demonstrated in previous studies. In particular, a union formation called the ‘Immigrant Union Initiative’ has recently emerged, which addresses only migrants and advocates for their rights. The Immigrant Union Initiative is a collective movement that has come together to organize and struggle alongside migrants, without making a distinction based on industry or profession, and targeting all migrants in Turkey, unlike the classical union understanding that is organized in a specific industry and largely aims to protect the rights and interests of its members.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Makalenin önemli bir kısmını birinci yazar kaleme almış, ikinci yazar, makalenin literatür taraması, teorik tartışma ve metodolojik kısımlarına katkıda bulunmuştur. Saha araştırması iki yazar tarafından yapılmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Yazarlar makalenin ilk taslağını okuyarak önerilerini sunan Prof. Dr. Selmin Kaşka’ya teşekkür eder.

Çıkar Çatışması Beyan

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması yoktur.